

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SO‘Z TARTIBINING ASOSIY QOIDALARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20648219>

G‘opporjonova Muqaddam Baxodir qizi

Turan International University

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillarida so‘z tartibining asosiy qoidalari qiyosiy tahlil qilingan. O‘zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub agglyutinatativ til bo‘lib, SOV (ega–to‘ldiruvchi–kesim) tipiga kiradi. Ingliz tili esa hind-yevropa oilasining german guruhiga mansub analitik til bo‘lib, SVO (ega–kesim–to‘ldiruvchi) tipiga mansubdir. Maqolada darak, so‘roq va inkor gaplardagi so‘z tartibi, aniqlovchilar, ravishlar va yordamchi fe‘llarning joylashuvi kabi asosiy sintaktik farqlar tahlil qilingan. O‘zbek tilida morfologik vositalarning boyligi so‘z tartibining nisbiy erkinligini ta‘minlasa, ingliz tilida morfologik vositalarning kambag‘alligi qat‘iy so‘z tartibini talab qiladi. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o‘zbek tilida so‘zlashuvchilarga o‘rgatishda so‘z tartibi bilan bog‘liq qiyinchiliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *so‘z tartibi, o‘zbek tili, ingliz tili, SOV, SVO, qiyosiy tahlil, sintaksis.*

Аннотация: *В данной статье проводится сопоставительный анализ основных правил порядка слов в узбекском и английском языках. Узбекский язык относится к тюркской группе агглютинативных языков и принадлежит к типу SOV (подлежащее–дополнение–сказуемое). Английский язык относится к германской группе индоевропейской семьи аналитических языков и принадлежит к типу SVO (подлежащее–сказуемое–дополнение). В статье анализируются такие основные синтаксические различия, как порядок слов в повествовательных, вопросительных и отрицательных предложениях, расположение определений, наречий и вспомогательных глаголов. Богатство морфологических средств в узбекском языке обеспечивает относительную свободу порядка слов, тогда как бедность морфологических средств в английском языке требует фиксированного порядка слов. Результаты исследования служат для преодоления трудностей, связанных с порядком слов при обучении английскому языку узбекоговорящих учащихся.*

Ключевые слова: *порядок слов, узбекский язык, английский язык, SOV, SVO, сопоставительный анализ, синтаксис.*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of basic word order rules in Uzbek and English. Uzbek belongs to the Turkic group of agglutinative languages and*

follows the SOV (Subject–Object–Verb) type. English belongs to the Germanic group of the Indo-European family of analytic languages and follows the SVO (Subject–Verb–Object) type. The article analyzes key syntactic differences such as word order in declarative, interrogative and negative sentences, placement of modifiers, adverbs and auxiliary verbs. The richness of morphological markers in Uzbek allows relative flexibility in word order while the poverty of morphological markers in English requires fixed word order. The findings help overcome word order related difficulties when teaching English to Uzbek speaking learners.

Keywords: *word order, Uzbek language, English language, SOV, SVO, contrastive analysis, syntax.*

KIRISH

Soʻz tartibi har bir tilning sintaktik tizimida markaziy oʻrin tutadi. U nafaqat grammatik toʻgʻrilikni, balki fikrning aniq ifodalanishi, urgʻu va taʻkidning joylashuvi hamda kommunikativ maqsadning amalga oshirishini taʻminlaydi. Oʻzbek va ingliz tillari turli til oilalariga mansub boʻlib, ularning soʻz tartibi modellari tubdan farq qiladi. Oʻzbek tili SOV (ega–toʻldiruvchi–kesim) tillari guruhiga kiradi, ingliz tili esa SVO (ega–kesim–toʻldiruvchi) guruhiga mansubdir.

Ravshanbekova va Kosheva (2025)³⁰ taʻkidlaganidek, soʻz tartibi sintaksisning tilning tipologik xususiyatlarini aks ettiruvchi fundamental komponentidir. Ushbu farqlarni tushunmasdan turib, oʻzbek tilida soʻzlashuvchilarga ingliz tilini oʻrgatish samarali boʻlmaydi. Mazkur maqolada men darak, soʻroq va inkor gaplardagi soʻz tartibi, aniqlovchilar, ravishlar

hamda yordamchi feʻllarning joylashuvini qiyosiy tahlil qilaman.

1. Tipologik tasnif. Oʻzbek tili turkiy tillar oilasiga mansub agglutinativ til hisoblanadi. Abdurahmonov (2003)³¹ taʻkidlaganidek, oʻzbek tilida ega odatda kesimdan oldin keladi, toʻldiruvchi va hol kabi ikkinchi darajali boʻlaklar esa ega bilan kesim oraligʻida joylashadi. Bu SOV tuzilma oʻzbek tili uchun asosiy, neytral tartibdir.

Ingliz tili esa hind-yevropa oilasining german guruhiga mansub analitik tildir. Tarixiy taraqqiyot davomida flektiv morfologiyaning yoʻqolishi natijasida ingliz tilida soʻz tartibi qatʻiy SVO shaklida mustahkamlangan. Khurramova (2024)³² qayd etganidek, ingliz tilida grammatik munosabatlar asosan pozitsiya orqali ifodalanadi.

2. Darak gaplarda asosiy boʻlaklar tartibi. Oʻzbek tilida toʻgʻri tartib SOV

³⁰ Ravshanbekova L. & Kosheva D. K. (2025). Word order patterns in English and Uzbek sentences. *Journal of Education and Scientific Innovation*. Forthcoming.

³¹ Abdurahmonov G. (2003). *Hozirgi oʻzbek adabiy tili*. Toshkent: Oʻqituvchi.

³² Khurramova N. A. (2024). Using contrastive analysis to teach English to Uzbek speaking learners. *Multidisciplinary Scientific Journal* November 2024 216-222.

shaklida bo'lib, kesim gap oxirida keladi.

Masalan:

- (1) Men kitob o'qidim. (S – O – V)

Kesimning gap oxirida kelishi bir necha omil bilan bog'liq. Ravshanova va Muxammedova (2025)³³ uchta asosiy sababni ko'rsatadi: birinchidan, morfologik omil – fe'l shakllari ko'plab qo'shimchalarni o'zida jamlaydi; ikkinchidan, axborot strukturasi omili – yangi ma'lumot (rema) kesim oldida keladi; uchinchidan, tarixiy omil – qadimgi turkiy yodgorliklarda ham SOV tartibi ustunlik qilgan.

Ingliz tilida esa SVO tartibi qat'iy hisoblanadi:

- (2) I read a book. (S – V – O)

Bu tartibdan chetlanish ko'p hollarda grammatik xatoga olib keladi yoki ma'noni butunlay o'zgartiradi.

3. So'roq gaplar. O'zbek tilida so'roq ma'nosi asosan so'roq yuklamalari (mi, -chi, -a) orqali ifodalanadi va so'z tartibi o'zgarmaydi. Ubaydullayeva va Jumakulova (2025)³⁴ buni quyidagi misol bilan ko'rsatadi:

- (3) Siz kitob o'qiysizmi? (S – O – V – so'roq yuklamasi)

Ingliz tilida umumiy so'roq gaplar inversiyani talab qiladi – yordamchi fe'l ega oldiga ko'chadi:

- (4) Do you read books? (Aux – S – V – O)

Maxsus so'roq gaplarda so'roq olmoshi gap boshida keladi va undan keyin yordamchi fe'l qo'llanadi.

4. Inkor gaplar. O'zbek tilida inkor fe'lga -ma qo'shimchasini qo'shish orqali yoki “emas”, “yo'q” so'zlari yordamida ifodalanadi:

- (5) Men kitob o'qimayman. (S – O – V+inkor)

Ingliz tilida inkor “not” zarrachasi yordamida yasaladi va u yordamchi fe'ldan keyin qo'yiladi:

- (6) I do not read books. (S – Aux+not – V – O)

Khurramova (2024) ta'kidlaganidek, o'zbek talabalari ingliz tilida yordamchi fe'llarni qo'llashda qiynaladilar, ko'pincha “do” fe'lini tushirib qoldiradilar.

5. Aniqlovchilarning joylashuvi. Ikkala tilda ham sifatlar odatda otdan oldin keladi:

- (7) katta uy (o'zbek) / big house (ingliz)

Biroq ingliz tilida bir necha sifat ketma-ket kelganda ularning tartibi qat'iy qoidalarga bo'ysunadi: qiymat – o'lcham – yosh – shakl – rang – kelib chiqish – material – maqsad + ot. O'zbek tilida esa sifatlar tartibi nisbatan erkindir. Nazarov (2025)³⁵ bu farqni tahlil qilib, o'zbek tilida kelishik qo'shimchalari munosabatlarni aniqlab bergani uchun

³³ Ravshanova Z. R. & Muxammedova X. (2025). Ingliz tili va o'zbek tili: grammatik jihatdan taqqoslash. *Pedagogs* 82(1) 57-59.

³⁴ Ubaydullayeva O. N. & Jumakulova S. (2025). Contrastive analysis of word order patterns of simple sentences structure in English and Uzbek languages. *Zamonaviy Fan va Tadqiqotlar* 4(1) 799-802.

³⁵ Nazarov S. (2025). Ingliz va o'zbek tili so'z birikmalari struktur-semantik xususiyatlarining qiyosiy aspektida o'rganilishi. *Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari* 5(5) 312-315.

aniqlovchilar tartibining ahamiyati kamroq ekanligini ta'kidlaydi.

Qaratqichli birikmalarda o'zbek tili morfologik vositalardan (qaratqich va egalik qo'shimchalari) foydalanadi:

- (8) otaning kitobi

Ingliz tilida ikki xil konstruksiya mavjud: jonli otlar uchun 's (father's book), jonsiz otlar uchun esa of konstruksiyasi (the door of the room). Rasulova va boshqalar (2025)³⁶ bu ikki shaklni o'zbek o'quvchilari ko'pincha chalkashtirishini qayd etadi.

6. Ravishlarning joylashuvi.

O'zbek tilida ravishlar odatda kesimdan oldin keladi. Raxmonberdiyeva (2025)³⁷ urg'u berish maqsadida ravishni gap boshiga chiqarish mumkinligini ko'rsatadi:

- (9) U tez yuradi. (neytral)
- (10) Tez yuradi u. (urg'u "tez"da)

Ingliz tilida ravishlarning joylashuvi ularning turiga bog'liq: holat ravishlari fe'ldan keyin (She sings beautifully), payt ravishlari gap oxiri yoki boshida (She came yesterday / Yesterday she came), chastota ravishlari asosiy fe'ldan oldin, lekin to be fe'ldan keyin keladi (She always comes / She is always late).

7. Yordamchi fe'llar. O'zbek tilida ingliz tilidagi ma'nodagi yordamchi fe'llar mavjud emas. Zamon, inkor va so'roq ma'nolari fe'l qo'shimchalari

orqali ifodalanadi. Ingliz tilida esa yordamchi fe'llar (do, be, have, will, can, must) so'roq va inkor gaplar shakllanishida, zamon yasashda muhim rol o'ynaydi.

Khurramova (2024) ta'kidlaganidek, o'zbek talabalari uchun "do" yordamchi fe'li eng katta qiyinchilik tug'diradi, chunki uning o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti yo'q.

8. So'z tartibining qat'iylik darajasi. O'zbek tilida kelishik, egalik va shaxs-son qo'shimchalari so'zlarning grammatik munosabatlarini aniq ko'rsatgani uchun so'z tartibi nisbatan erkindir. Abdurahmonov (2003) quyidagi variantlarni misol qilib keltiradi:

- (11a) Men kitob o'qidim. (neytral)
- (11b) Kitobni men o'qidim. ("kitob"ga urg'u)
- (11c) O'qidim men kitobni. (emotsional)

Ingliz tilida esa morfologik vositalar kam bo'lgani sababli so'z tartibi qat'iydir. Al-Jarf (2007)³⁸ arab tilidan ingliz tiliga tarjima qilishda shu kabi muammolarni kuzatgan va so'z tartibining noto'g'ri tanlanishi ma'noning butunlay o'zgarishiga olib kelishini ta'kidlagan.

³⁶ Rasulova I. I. & boshqalar. (2025). Hozirgi o'zbek va ingliz tillaridagi yordamchi so'zlarning ayrim ma'noviy va uslubiy xususiyatlari. Turkologik tadqiqotlar.

³⁷ Raxmonberdiyeva Y. R. (2025). Gapda urg'u va so'z tartibining grammatik ahamiyati. Young Scientists 3(25) 86-87.

³⁸ Al-Jarf R. S. (2007). SVO word order errors in English-Arabic translation. Meta: Journal des traducteurs 52(2) 299-317.

Quyidagi jadvalda asosiy farqlar jamlangan:

Qoida	O‘zbek tili (SOV)	Ingliz tili (SVO)
Darak gap	Men kitob o‘qidim	I read a book
Umumiy so‘roq	Siz keldingizmi?	Did you come?
Inkor	Men kelmadim	I did not come
Sifatlar tartibi	nisbatan erkin	qat’iy ierarxiya
Qaratqich	otaning kitobi	father’s book / door of the room
Ravish	kesimdan oldin	turiga qarab o‘zgaradi
Yordamchi fe’l	yo‘q (qo‘shimchalar)	do, be, have, modallar

XULOSA

Ushbu maqolada men o‘zbek va ingliz tillarida so‘z tartibining asosiy qoidalarini qiyosiy tahlil qildim. O‘zbek tili SOV tipiga mansub bo‘lib, morfologik vositalarning boyligi tufayli so‘z tartibi nisbatan erkindir. Ingliz tili esa SVO tipiga mansub bo‘lib, morfologik vositalarning kamligi sababli so‘z tartibi qat’iydir.

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, ikki til o‘rtasidagi asosiy farqlar darak gaplarda (SOV vs SVO), so‘roq gaplarda (yuklamalar vs inversiya), inkorda (qo‘shimcha vs yordamchi fe’l + not), aniqlovchilar tartibida (erkin vs qat’iy ierarxiya), ravishlar joylashuvida (kesim oldi vs turiga qarab o‘zgaruvchi) va yordamchi fe’llar tizimida namoyon bo‘ladi.

Ushbu natijalar ingliz tilini o‘zbek tilida so‘zlashuvchilarga o‘rgatishda amaliy ahamiyatga ega. O‘qituvchilar o‘quvchilarning tipik xatolarini (masalan, “I book read” kabi SOV strukturasi) oldindan bilishlari va ularni bartaraf etishga qaratilgan mashqlar tizimini ishlab chiqishlari kerak. Xususan, SVO tartibini avtomatlashtirish, yordamchi fe’llarni (ayniqsa “do” ni) alohida o‘rgatish va ravishlar joylashuvi qoidalarini kontekstda mashq qildirish tavsiya etiladi.

Keyingi tadqiqotlarda o‘zbek va ingliz tillaridagi so‘z tartibining korpus lingvistikasi asosida statistik tahlili, shuningdek, so‘z tartibi o‘zgarishining pragmatik omillarini eksperimental o‘rganish maqsadga muvofiq.

REFERENCES:

1. Abdurahmonov G. (2003). Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: O‘qituvchi.
2. Al-Jarf R. S. (2007). SVO word order errors in English-Arabic translation. *Meta: Journal des traducteurs* 52(2) 299-317.

3. Baker M. (2018). *In other words: A coursebook on translation*. 3rd ed. London: Routledge.
4. Khurramova N. A. (2024). Using contrastive analysis to teach English to Uzbek speaking learners. *Multidisciplinary Scientific Journal* November 2024 216-222.
5. Nazarov S. (2025). Ingliz va o'zbek tili so'z birikmalari struktur-semantik xususiyatlarining qiyosiy aspektida o'rganilishi. *Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari* 5(5) 312-315.
6. Rasulova I. I. & boshqalar. (2025). Hozirgi o'zbek va ingliz tillaridagi yordamchi so'zlarning ayrim ma'noviy va uslubiy xususiyatlari. *Turkologik tadqiqotlar*.
7. Ravshanova Z. R. & Muxammedova X. (2025). Ingliz tili va o'zbek tili: grammatik jihatdan taqqoslash. *Pedagogs* 82(1) 57-59.
8. Ravshanbekova L. & Kosheva D. K. (2025). Word order patterns in English and Uzbek sentences. *Journal of Education and Scientific Innovation*. Forthcoming.
9. Raxmonberdiyeva Y. R. (2025). Gapda urg'u va so'z tartibining grammatik ahamiyati. *Young Scientists* 3(25) 86-87.
10. Ubaydullayeva O. N. & Jumakulova S. (2025). Contrastive analysis of word order patterns of simple sentences structure in English and Uzbek languages. *Zamonaviy Fan va Tadqiqotlar* 4(1) 799-802.